

Таццяна КАМАРОЎСКАЯ,
доктар філалагічных навук

ТВОРЧАСЦЬ ФЁДАРА ДАСТАЕЎСКАГА І ЛІТАРАТУРА ЗЛУЧАННЫХ ШТАТАЎ АМЕРЫКІ

УДК 801.73

У артыкуле даецца характарыстыка трох перыядаў максімальнай папулярнасці Дастаеўскага ў ЗША. У першы перыяд (з 1881 да 1920-х гг.) фарміравалася яго рэпутацыя псіхолога, прарока, складваўся міф пра яго як выразніка рускай душы. Пад уплывам творчасці Дастаеўскага напісана “Амерыканская трагедыя” Т. Драйзера. У другі перыяд, 1940–1960-я гг., адухоўленасць твораў Дастаеўскага супрацьпастаўлялася ўплывам канфармізму і спажывецтва, што панавалі ў той час у амерыканскім грамадстве. Новаму прачытанню твораў Дастаеўскага спрыялі ідэі экзістэнцыялізму і папулярнасць у ЗША рамана “Падлетак”. Уплыў Дастаеўскага заўважаем у творчасці Дж. Д. Сэлінджэра (“Лавец у жыце”), У. Караткевіча (“Каласы пад сярпом тваім”), К. Мак-Калерс, С. Плат, У. Фолкнера. Трэці перыяд рэцэпцыі Дастаеўскага ў ЗША – цяперашні час. Увагу амерыканскіх пісьменнікаў прыцягваюць такія рысы творчасці, як фантастычны рэалізм, прыёмы гратэску, змяшэнне трагічнага і камічнага, тэма двайніцтва.

Ключавыя словы: *руская літаратура, амерыканская літаратура, рэцэпцыя, духоўнасць, гістарычны раман, падлетак, экзістэнцыялізм.*

The article gives a description of the three periods of the peaks of Dostoevsky's popularity in the United States. In the first period (from 1881 to the 1920s), his reputation as a psychologist, a prophet was formed, a myth was formed about him as an exponent of the Russian soul. An American Tragedy by Dreiser was certainly written under the influence of Dostoevsky's work. In the second period, 1940–1960s, the spirituality of Dostoevsky's works was opposed to the spirit of conformism and consumption that was taking hold in American society at that time. The ideas of existentialism, as well as the popularity of the novel about a teenager in the United States, contributed to a new reading of Dostoevsky's works. Similar features of the image of the hero in Dostoevsky and Salinger (“The Catcher in the Rye”), and also U. Karatkevich (“Ears under your sickle”), K. McCullers, S. Platt, Faulkner are distinguished. The third period of Dostoevsky's reception in the USA is the present. The attention of American writers is attracted by such features of Dostoevsky's work as his fantastic realism, the use of grotesque techniques, the mixture of the tragic and the comic, the theme of duality.

Творчасць Фёдара Дастаеўскага належыць сусветнай культуры гэтаксама, як і рускай, яна даўно перасягнула межы нацыянальнай і часовай. На працягу ўсяго ХХ ст. ён успрымаўся як сучаснік, яго духоўная прысутнасць у сусветнай культуры і літаратуры зрабілася бяспрэчным фактам. Дастаеўскі моцна паўплываў на амерыканскую літаратуру. Праблема складанасці і супярэчлівасці чалавечай душы, праблема дуалізму, якая распрацоўвалася нямецкім рамантызмам (Шаміса), робяцца асноўнымі ў творчасці рускага пісьменніка і потым у літаратуры ХХ ст. У Беларусі гэты факт прааналізаваны ў нашых працах “Фолкнер і Расія” [1], “Исторический роман США XX века” [2], “Революционная сага Говарда Фаста: романы о революции” [3]. Ф. Дастаеўскі прапанаваў амерыканскай літаратуры кола пытанняў, якія занялі ў ёй цэнтральнае месца.

Мэта нашага артыкула – даць характарыстыку асноўным формам уплыву ідэі і творчасці Ф. Дастаеўскага на амерыканскіх пісьменнікаў, у тым ліку – аўтараў амерыканскага (Н. Готарн), а таксама беларускага (У. Караткевіч) гістарычнага рамана ў жанры *romance*.

Найважнейшым у творах Ф. Дастаеўскага было вылучэнне і акцэнтаванне духоўных праблем. Перш за ўсё пытанні духоўнага жыцця прыцягнулі ўвагу амерыканцаў да творчасці рускага пісьменніка.

Для амерыканскай літаратуры вялікае значэнне мела далучэнне да маральна-этычнага

пафасу рускай літаратуры. Героі Ф. Дастаеўскага, іх шуканні былі блізкімі самапачуванню амерыканцаў як канца ХІХ ст., так і сярэдзіны ХХ ст. Грамадства, у якое трапляў герой Ф. Дастаеўскага, было няўстойлівым, канфліктным, і бунтарства героя Ф. Дастаеўскага станавілася рэакцыяй на такое становішча. Часта гэта быў герой-падлетак, які спрабаваў, нібы Гамлет, раабрацца ў глабальных праблемах быцця.

Папулярнасць Ф. Дастаеўскага ў Злучаных Штатах Амерыкі мела свае вяршыні: гады 1881–1912 (з пачатку творчасці пісьменніка), 1920-я гг. – у сувязі з пікам папулярнасці тэорый З. Фрэйда ў ЗША, з працягам у 1940–1960-я гг. І, вядома, у цяперашні час.

У першы перыяд рэцэпцыі творчасці Ф. Дастаеўскага ў ЗША складваецца яго рэпутацыя псіхолога, прарока (пад уплывам падзей рускай рэвалюцыі), фарміруецца міф пра яго як выразніка рускай душы.

Другі перыяд адметны яго папулярнасцю як пісьменніка глыбінна-псіхалагічнай арыентацыі. Цікавасць заходняй літаратуры ХХ ст. да псіхопаталогіі стымулявалася, без сумневу, тэорыямі Фрэйда, але не ў меншай ступені і мастацкай практыкай Ф. Дастаеўскага. Фрэйд адкрыў падсвядомае, але сам прызнаваўся, што адкрыў не ён, а вялікія пісьменнікі Ф. Дастаеўскі і Шэкспір. Тэадор Драйзер гаварыў пра цікавасць да Фёдара Дастаеўскага, і “Амерыканская трагедыя” напісана пад уплывам “Злачынства і пакарання”. Твор-

часць рускага прэзаіка паўплывала на буйных пісьменнікаў літаратуры ЗША І паловы ХХ ст. Ш. Андэрсана, Ф. С. Фіцджэральда, Э. Хемінгуэя, Д. Стэйнбека, Т. Вулфа, Ю. О'Ніла.

1940–1960-я гады пазначыліся новым усплёскам вострай зацікаўленасці творамі Ф. Дастаеўскага. Свет пасляваенны, свет пасля Халакосту быў светам, які страціў Бога. Пытанні богашукальніцтва, веры, сэнсу жыцця былі важнымі для інтэлектуальнага і духоўнага жыцця ЗША. Духоўнасць твораў Ф. Дастаеўскага супрацьпастаўлялася духу канфармізму і спажывання, які замацоўваўся ў амерыканскім грамадстве ў гэты час. Другая прычына, спрыяльная новаму прачытанню твораў Ф. Дастаеўскага, – гэта папулярнасць філасофіі экзістэнцыялізму і пранікненне яе ў амерыканскую літаратуру (а ідэі Ф. Дастаеўскага даволі блізкія С. К'еркегору і Ж. П. Сартру, бацькам экзістэнцыялісцкай філасофіі).

Яшчэ адна прычына – на першы план у літаратуры ЗША выходзіць раман пра падлетка. Нельга не ўбачыць падобныя рысы абмалёўкі героя ў Фёдара Дастаеўскага і Джэрома Дэвіда Сэлінджэра ў культавай кнізе апошняга “Лавец у жыцце”.

І Ф. Дастаеўскі, і Дж. Сэлінджэр – мастакі-псіхологі. Дж. Сэлінджэр услед за Ф. Дастаеўскім малюе героя, грунтоўчыся на разуменні чалавечай душы як арэны змагання добра і зла; яго цікавіць ірацыянальнае ў псіхіцы. Таму прынцыпы мастацкага адлюстравання ў многім падобныя ў абодвух пісьменнікаў. Дж. Сэлінджэр у цэнтральным персанажу спалучае рысы героя, антыгероя, блазна. Блізкія і рэлігійна-маральныя аспекты ў творчасці пісьменнікаў. Дж. Сэлінджэр успрыняў ідэю выратавання ад хлусні і бездухоўнасці сучаснай цывілізацыі любоўю і красой. У пазнейшай творчасці ён сцвярджае неабходнасць паяднання людзей, пабудовы жыцця на прынцыпова іншых асновах (аповесць “Фрэні і Зуі”). К. МакКалерс, С. Плат, пішучы пра падлеткаў, безумоўна, былі пад уплывам Ф. Дастаеўскага; К. МакКалерс напрост прызнавала гэты ўплыў.

Падобныя праблемы духоўнага плана характэрныя для амерыканскага гістарычнага рамана, а таксама гістарычнай прозы беларуса Уладзіміра Караткевіча [4]. Натаніель Готарн, пурытанскае сумленне Амерыкі, падкрэсліваў важнасць маралі ў прозе. «*Romance*, рамантычны раман Н. Готарна – гэта вызначэнне не творчага метаду, але жанравай формы падобнага рамана, які, у адрозненне ад *novel*, рамана ў цэлым, характарызуецца камернасцю, засяроджанасцю на псіхалагічным жыцці герояў, глыбокай прапрацоўкай іх унутранага свету, што адлюстроўвае свет сацыяльны; увагай да мастацкай формы твора. Існуючы поруч з традыцыйным раманам, *romance* атрымаў вялікае развіццё ў літаратуры

ЗША і, у прыватнасці, у гістарычным рамане Амерыкі. Гэтую ж жанравую форму знаходзім і ў беларускім гістарычным рамане. Раман У. Караткевіча “Каласы пад сярпом тваім” – не што іншае, як *romance*... Гэта тыповы раман выхавання, і гістарычная рэальнасць узнаўляецца ў рамане праз успрымання яе сталаеючым Алесем Загорскім... Спее незадаволенасць беларускага і польскага дваранства; выспяванне ідэалогіі паўстання паказана ў рамане праз рэканструкцыю і тонкі псіхалагічны аналіз свядомасці героя, складанай асобы будучага князя Загорскага, сістэмы яго поглядаў. Раман інтравертны, рамантычны па духу аповеду. Аўтар і абрывае яго ў той момант, калі вымагалася б перайсці да наўпроставага апісання гістарычных падзей 1863 г.» [4]. Такім чынам, характэрныя для *romance* рысы ў прозе У. Караткевіча (малюнкі блізкасці арыстакратаў з сялянамі, сюжэтная лінія “ініцыяцы” юнака на фоне маштабных гістарычных падзей) пацвярджаюць улучанасць беларускага гістарычнага рамана ў разгалінаваную традыцыю сусветнай рамантычнай прозы з высокай культурай псіхалагічнага аналізу.

Фёдар Дастаеўскі магутна паўплываў і на літаратуру бітнікаў, і на літаратуру амерыканскага Поўдня. У бібліятэцы Уільяма Фолкнера, прызнанага лідара паўднёвай школы амерыканскага рамана, сярод яго любімых кніг на паліцах стаялі тамы Л. Талстога, І. Тургенева, Ф. Дастаеўскага і А. Чэхава [1, с. 337]. Сам У. Фолкнер неаднаразова прызнаваў уплыў, зроблены на яго Ф. Дастаеўскім; гаварыў, што перачытвае “Братоў Кармазавых” кожны год. Больш за ўсё ў творчасці рускага прэзаіка У. Фолкнер цаніў яго здольнасць маляваць падсвядомыя супярэчлівыя чалавечыя пачуцці. Імкненне прааналізаваць глыбіні чалавечай псіхікі, патлумачыць яе складанасць і яе парадоксы дазваляюць убачыць у У. Фолкнеру вучня Ф. Дастаеўскага. Як і Ф. Дастаеўскі, У. Фолкнер вывучаў крызіс асобы ў грамадстве, якое таксама перажывала крызіс.

Уільям Фолкнер цікавіцца сям'ёй як асновай грамадства, і, як і Ф. Дастаеўскі, ён малюе сям'ю ў працэсах дэзынтэграцыі і распаду. Як і Ф. Дастаеўскі, ён бачыць сваю задачу не толькі ў паказе гэтага распаду, але і ў выяўленні яго прычын. І хоць сям'і, намаляваныя У. Фолкнерам і Ф. Дастаеўскім, адрозніваюцца ў сацыяльным, гістарычным і нацыянальным аспектах, у іх ёсць адна важная агульная рыса – разрыў сямейных адносін і парушэнне традыцый. Абодва аўтары паказвалі сям'і, што належалі да розных сацыяльных асяродкаў у грамадстве.

Унутранае жыццё герояў У. Фолкнера пазначана тым жа скрайнім напружаннем, той жа інтэнсіўнасцю ўнутраных перажыванняў, якія

ўласцівы героям Ф. Дастаеўскага. У. Фолкнер узяў у спадчыну ад Ф. Дастаеўскага прынцып адноснай незалежнасці героя, пры якім свядомасць аўтара не дамінавае над свядомасцю героя, але аўтар стварае незалежную свядомасць, гэтакую ж складаную і цэласную, як і яго ўласная. Прыкладам падобнай незалежнай свядомасці з'яўляецца Лінда Сноўпс, гераіня рамана "Асабняк" У. Фолкнера. Аўтар не падзяляе яе ідэалагічныя прынцыпы, але дазваляе ёй існаваць на старонках яго рамана. У. Фолкнер верны перакананню, што ўсе шляхі добрыя дзеля пошуку ісціны, і, як і Ф. Дастаеўскі, дае кожнай магчымасці права на роўнае існаванне і мастацкую рэалізацыю ў сваёй кнізе.

Уільям Фолкнер быў адным з першых, хто ўжыў унутраны маналог і плынь свядомасці ў творчасці. У выкарыстанні гэтых прыёмаў У. Фолкнер з'яўляецца вучнем Ф. Дастаеўскага, а не Дж. Джойса. Выкарыстанне амерыканскім пісьменнікам такіх прыёмаў, як і ў Ф. Дастаеўскага, скіраванае на спазнанне свету, у першую чаргу – унутранага свету чалавека. Некаторыя сцэны ў рамане У. Фолкнера наўпрост адсылаюць нас да раманаў рускага празаіка. Сустрэча Флема і Сатаны ў пекле ў "Вёсачы" відавочна суадносіцца з адпаведнай сцэнай у "Братах Карамазавых", дзе Іван размаўляе з Д'яблам. Аналагічна, гутарка старога генерала з капралам у "Прыпавесці" нагадвае сцэну з Вялікім Інквізітарам у тым жа рамане Ф. Дастаеўскага.

Важна адзначыць, што ні адзін з гэтых двух аўтараў не аддаваў перавагі якой-небудзь ідэалогіі, жорсткай сістэме палітычных поглядаў; абодвум было чужое артадаксальнае мысленне. Абодва разумелі складанасць жыцця, і гэтак разумеюць адлюстроўваецца ў іх малюнках супярэчнасцей жыцця і адсутнасці завершанай нязменнай сістэмы поглядаў. Абодва прызнавалі шмат варыянтаў ісціны. У. Фолкнер, ва ўсякім разе часткова, прызнаваў тую частку паўд-

нёвага міфа, якая сцвярджала існаванне адзінай цэласнай супольнасці, што была на даваенным Поўдні, дзе белыя і чорныя жылі адзінай сям'ёю. І тут ізноў мы бачым блізкасць У. Фолкнера з Ф. Дастаеўскім, які сцвярджаў наяўнасць духоўнай блізкасці паміж рускай арыстакратыяй і простымі людзьмі; сцвярджаў веру, што стрымлівала яго ад прыняцця рэвалюцыі як вырашэння сацыяльных і маральных праблем.

Такім чынам, рэцэпцыя ідэй і творчасці Фёдора Ф. Дастаеўскага ў ЗША звязаная з пастаянным духоўным пошукам рускага пісьменніка. Увагу амерыканскіх аўтараў прыцягваюць такія рысы творчасці Ф. Дастаеўскага, як яго фантастычны рэалізм, выкарыстанне прыёмаў гратэску, змяшэнне трагічнага і камічнага, тэма двойніцтва. У гэтым жа шэрагу – дыялагізм, поліфанія галасоў персанажаў у прозе Ф. Дастаеўскага. З усіх вялікіх майстроў XIX ст. Ф. Дастаеўскі быў першым, хто ўзнаўляў унутраны свет герояў праз дэталізаванае фіксаванне ўсіх адценняў іх пачуццяў і думак, якія хутка змяняюцца. Ідэя Фёдора Дастаеўскага пра выратаванне ад ілжывасці і бездухоўнасці сучаснай цывілізацыі любоўю і красой заўсёды была сугучнай эстэтычнай думцы ЗША.

Спіс літаратуры

1. **Kamarovskaya, T.** Faulkner and Russia / T. Kamarovskaya // A William Faulkner Encyclopedia. – Westport, Connecticut, 1999. – P. 337–340.
2. **Комаровская, Т. Е.** Исторический роман США XX века : монография / Т. Е. Комаровская. – Минск : БГПУ, 2019. – 238 с.
3. **Комаровская, Т. Е.** Революционная сага Говарда Фаста: романы о революции / Т. Е. Комаровская // Революции и революционный дискурс в США. – М., 2019. – С. 88–101.
4. **Камароўская, Т.** Падабенства жанравых форм амерыканскага і беларускага гістарычнага рамана XX ст. / Т. Камароўская // Estetyczne modele literatury rosyjskiej. Estetyka i światopogląd / pod red. W. Biegluk-Leś, E. Pańkowskiej, A. Baczewskiej-Murdzek. – Białystok : Wyd-wo PRYMAT, 2018. – С. 119–129.